

Contribució de la psicomotricitat al desenvolupament de les capacitats i a l'adquisició de competències en l'Educació Infantil

Isabel Viscarro Tomàs. Àrea de Didàctica de l'Expressió Corporal. Universitat Rovira i Virgili
M. Assumpció Martínez Vera. Institut Vidal i Barraquer de Tarragona i Universitat Rovira i Virgili
Dolors Cañabate Ortiz. Àrea de Didàctica de l'Expressió Corporal. Universitat de Girona

Resum:

L'article pretén posar de manifest la contribució que es fa des de la pràctica psicomotriu al desenvolupament de les capacitats definides en l'actual currículum d'educació infantil. Entenem la psicomotricitat com la pràctica educativa que implica la globalitat de l'infant, mobilitzant les seves estructures motores, socioafectives i intel·lectuals. També atén el seu progrés global a partir de les vivències corporals plaents que l'activitat motriu li proporciona. La sessió de psicomotricitat és un espai d'aprenentatge on els petits aprenen a aprendre, a saber fer i a saber ser i estar en relació amb els altres.

Paraules clau:

Psicomotricitat, educació infantil, capacitats

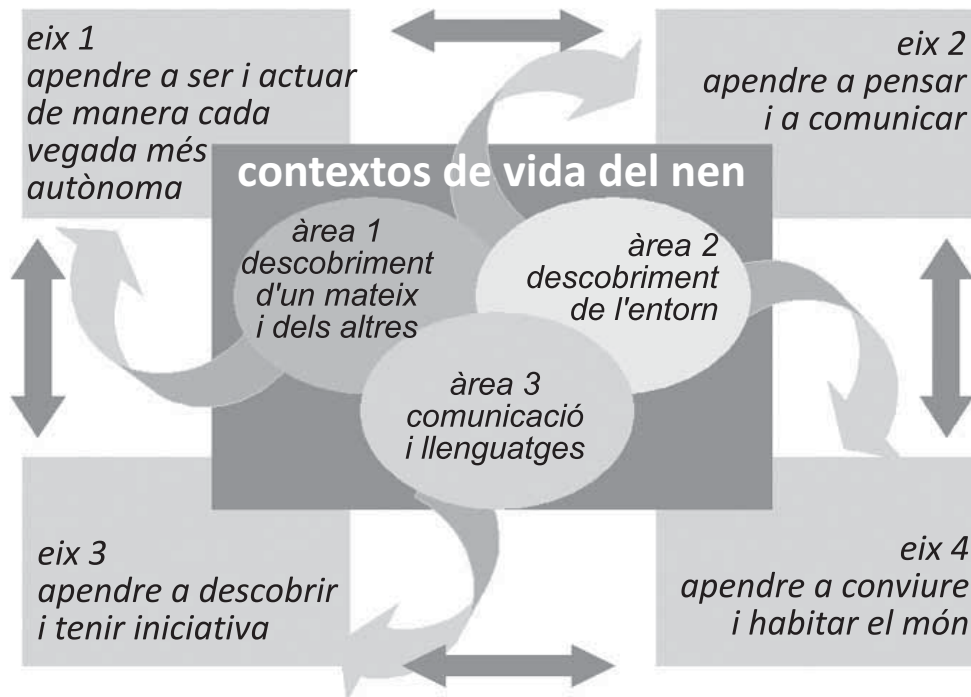
1. El currículum d'educació infantil

El currículum del segon cicle de l'educació infantil introdueix el terme de capacitat per definir els aprenentatges transversals que els infants assoleixen al llarg de l'etapa i que tindran la seva continuïtat en els que realitzaran durant la resta de la seva vida escolar i professional. El document estableix com a finalitat de l'etapa d'educació infantil la contribució al desenvolupament físic, afectiu, social i cognitiu dels nens i les nenes, proporcionant-los un clima i un entorn de confiança on se sentin acollits i amb perspectives d'aprenentatge. Respecte d'això, el document assenyalava que és l'etapa educativa "on els nens i les nenes han de

desenvolupar unes capacitats que els facilitin viure unes relacions estables i afectives amb ells mateixos i amb els altres, conèixer i interpretar l'entorn, així com l'adquisició d'uns instruments d'aprenentatge i un grau d'autonomia que els permeti formar part d'una societat culturalment organitzada". (Decret 181/2008, de 9 de setembre, DOGC). En aquest context, el concepte de capacitat pot ser entès, segons Joannert, Barrette, Boufrah, Masciotra (2004), com un esquema piagetian, és a dir, com una organització invariable, com una estructura cognitiva estable i reversible que permet a l'infant usar coneixements i habilitats en situacions diverses i interactives a partir de les quals podrà construir nous significats de la realitat que l'envolta i amb els quals enriquirà els propis coneixements, que podrà aplicar a noves situacions cada cop més diverses i complexes (Piaget, 1947).

El currículum d'educació infantil es concep des d'un enfocament globalitzat que organitza els continguts d'aprenentatge a partir de tres àrees de coneixement i d'experiència: Descobriments d'un mateix i dels altres, Descobriments de l'entorn natural i social, Comunicació i llenguatge.

Les tres àrees s'interrelacionen per crear uns espais d'aprenentatge globalitzats des d'on es contribueix al desenvolupament integral infantil. Participant junt amb altres en aquests contextos d'aprenentatge, els infants menors de sis anys poden expressar la globalitat de les seves estructures i donar sentit i significat a la realitat

Gràfic 1. Globalització dels aprenentatges. Modificat a partir de Rodríguez (2009)

sobre la qual actuen (vegeu el gràfic 1).

Un d'aquests espais d'aprenentatge és la sessió de psicomotricitat, que té un plantejament de partida molt valuós: la globalitat de la persona (M. Antón, 1979; N. Franc, 2001; J. Mendiara, 2005; E. Sagrañes i M. A. Ángel, 2007; I. Viscarro i J. Fuguet, 1996, per citar-ne alguns). Aquesta globalitat es manifesta mitjançant l'activitat motriu espontània.

2. La psicomotricitat, un context privilegiat d'aprenentatge

En l'etapa d'educació infantil la psicomotricitat, entesa com una manera de fer, d'estar i, per tant, d'aprendre dels infants de zero a sis anys, se situa al centre de la pràctica educativa i impregna tota l'activitat escolar. La sessió de psicomotricitat realitzada de manera sistemàtica, continuada i estable, facilita un espai i un temps específics per a la vivència del plaer psicomotor. És un context educatiu privilegiat, és un camp d'assaig i d'experimentació que, en un marc de relació amb els altres, incideix de manera significativa en el desenvolupament integral de l'infant.

La pràctica psicomotriu facilita que els infants experimentin la vivència del cos i del moviment amb plaer a partir de la seva activitat motriu espontània, que permet l'expressió

de la seva globalitat. D'aquesta manera, a la sala de psicomotricitat els nens i les nenes exploren les seves possibilitats d'acció, que a l'inici del desenvolupament són tòniques, en postures preferentment horitzontals i properes al nivell del terra. En les primeres edats, els materials emprats preferentment pels més petits són objectes tous per realitzar diferents moviments que estimulen el sistema laberíntic-vestibular: balancejos, girs, salts o caigudes, pressions, equilibris i desequilibris, massatges, etc. També experimenten diferents maneres de desplaçar-se (caminen, corren, salten, s'arrossegueuen, giren, s'enfilen, fan construccions amb les peces d'escuma, etc.), posant a prova en activitats variades l'equilibri i la coordinació tant general com específica.

L'actitud de l'adult, caracteritzada per la disponibilitat, la no directivitat, l'oferiment d'una acollida incondicional que posa límits i dona seguretat, l'acceptació, la contenció, el respecte per les produccions dels nens i les nenes i el seu reconeixement facilitaran el control progressiu del propi cos, la formació d'una autoimatge positiva i la capacitat d'autoestima i autonomia.

Les circumstàncies anteriorment descrites ofereixen un context privilegiat per al desenvolupament de les nou capacitats definides en el currículum, que s'engloben en els quatre eixos. A continuació s'analitzen els processos

que des de la pràctica de la psicomotricitat contribueixen a desenvolupar-les.

Eix 1. Aprendre a ser i actuar de forma cada vegada més autònoma

“L’autoconeixement, la construcció i l’acceptació de la pròpia identitat, la regulació de les emocions, l’autoexigència i el desenvolupament d’estratègies d’aprenentatge, del pensament crític i d’hàbits responsables són essencials per aprendre a ser i actuar de manera autònoma” (Decret 181/2008). Mitjançant els jocs d’acció i la pràctica d’activitats corporals a la sala de psicomotricitat, l’infant “progressa en el coneixement i domini del seu cos, en el moviment i la coordinació, adonant-se de les seves possibilitats”. Mentre actua, experimenta canvis tòncics i posturals, equilibris estàtics i dinàmics que afavoreixen un major ajustament de les conductes neuromotrius; explora l’espai que l’envolta realitzant tot tipus de desplaçaments en múltiples trajectòries, a diferents ritmes i velocitats, posant en joc la coordinació dinàmica general i les habilitats perceptivomotrius. També manipula i realitza activitats de precisió amb diferents objectes, amb la qual cosa desenvolupa la coordinació oculomotriu i la lateralitat. Exercitant les habilitats tant d’estabilitat com de locomoció i manipulació l’infant va adquirint el domini i la consciència del seu propi cos i va descobrint les diverses relacions i possibilitats que aquest li ofereix, així com la importància d’actuar amb seguretat. L’adquisició de coneixements i d’habilitats relacionades amb l’autoconeixement facilita l’estructuració de la pròpia identitat i la construcció de l’autoestima. La vivència d’experiències diversificades afavoreix que l’infant es reconegui com un ésser únic: que conegui els seus gustos, interessos i necessitats, i que “assoleixi progressivament seguretat afectiva i emocional” i es vagi formant “una imatge positiva d’ells mateixos i dels altres” (Decret 181/2008).

L’infant aprèn a tenir confiança, es fa accessible a les relacions amb els altres, manifesta el desig d’aprendre i de fer, es compromet de forma autònoma en les activitats d’aprenentatge. I aconsegueix, així, adquirir de manera progressiva “hàbits bàsics d’autonomia en accions quotidianes” i “sentir-se segur i acollit”. (Decret 181/2008).

Eix 2. Aprendre a pensar i a comunicar

“Cercar i gestionar informació provinent de diferents fonts i suports, utilitzar diferents tipus de llenguatges

(verbal, escrit, visual, corporal, matemàtic, digital), en la comunicació d’informacions, sentiments i coneixements, treballar de manera cooperativa i ser conscient dels propis aprenentatges, afavoreix la construcció del coneixement i el desenvolupament del pensament propi” (Decret 181/2008).

Eix relacionat amb el desenvolupament del llenguatge entès com una eina essencial per al desenvolupament cognitiu, per a la socialització i per al coneixement del món.

Els infants situats en un entorn ric i estimulants desenvolupen el llenguatge tant oral com escrit i les habilitats de comunicació que li permeten afirmar la seva personalitat i la relació amb els altres, construir la seva comprensió del món i dur a terme les seves activitats o els seus projectes.

El primer llenguatge de comunicació que permet als menuts expressar les seves necessitats i les seves experiències afectives és tònic, gestual i corporal, i anirà evolucionant, a partir de les seves experiències viscudes, fins al llenguatge verbal.

És mitjançant l’acció que l’infant organitza el contingut dels seus missatges i s’interessa per les activitats i jocs dels altres. En la mesura que l’adult el guia i l’acompanya en el procés d’aprenentatge, a poc a poc va prenent consciència de l’efecte que produeixen els seus gestos, paraules i missatges.

La comunicació es desenvolupa a partir de situacions reals i de vivències significatives i complexes de la vida quotidiana. Els jocs simbòlics que reproduïxen aquestes vivències estimulen l’expressió verbal dels infants, de la mateixa manera que ho fan altres projectes de joc que també apareixen en les sessions de psicomotricitat, que permeten als infants “pensar, crear, elaborar explicacions i iniciar-se en les habilitats matemàtiques bàsiques” (Decret 181/2008). A la sala, a més del llenguatge corporal i gestual, també hi tenen cabuda altres llenguatges. Així, a la part final de la sessió es potencia la representació de tot allò que ha viscut, que pot expressar a través de diferents llenguatges: dibuix, pintura, modelatge amb fang o plastilina i el llenguatge oral i escrit, realitzat per ells mateixos o pel mestre, que pot anar recollint el que ells diuen.

Amb aquesta fase final de la sessió, es pretén ajudar els infants a desenvolupar la seva capacitat per a la representació i la comunicació d’experiències, cosa que els permet un distanciament de l’acció, així com la

possibilitat de descentració. Això afavoreix el "progrés en la comunicació i expressió ajustada als diferents contextos i situacions de comunicació habituals per mitjà dels diversos llenguatges" (Decret 181/2008). Es facilita, així, el treball d'una gran varietat de continguts transversals que adquireixen significat a partir de la pròpia vivència.

Eix 3. Aprendre a descobrir i tenir iniciativa

"Explorar, experimentar, formular preguntes i verificar hipòtesis, planificar i desenvolupar projectes i cercar alternatives esdevenen elements clau en els processos de formació de l'alumnat" (Decret 181/2008). Aquest eix es troba íntimament relacionat amb el desenvolupament cognitiu i amb el desenvolupament de l'autoconcepte. És a partir de les accions i interaccions amb els iguals que l'ésser humà desenvolupa estratègies i construeix coneixements. Actuant entre ells, els infants es familiaritzen amb els diferents dominis de l'aprenentatge i entren en contacte amb l'entorn per descobrir-lo, conèixer-lo i adaptar-s'hi. Mitjançant els jocs amb els companys o en companyia d'aquests, els menuts observen, experimenten i descobreixen formes diverses de dir, de fer, de comprendre les coses i de resoldre problemes. Aquests descobriments els permeten l'accés

progressiu cap a un pensament autònom, crític i creatiu. En les sessions de pràctica psicomotriu, els infants s'activen cognitivament: explorar la informació, donar una opinió, activar el pensament creatiu, resoldre problemes. L'infant actua espontàniament, manifestant-se tal com és, en llibertat. A més, s'afavoreix la seva creativitat des del moment en què poden organitzar materials i objectes que estan a la seva disposició, així com els jocs i activitats que fan a la sala. Veient-los actuar, es pot observar com manipulen els objectes: llancen i recullen pilotes, les fan botar, fan punteria, fan nusos amb les cordes. Van prosperant en la capacitat de prendre decisions, acords i de buscar solucions als problemes que sorgeixen en el desenvolupament dels jocs, cada cop de manera més autònoma.

Gaudeixen amb els descobriments que realitzen, que els permeten construir la noció d'objecte i establir relacions, correspondències i comparacions entre ells i, així, anar desenvolupant la seva capacitat per "observar i explorar l'entorn immediat, natural i físic, amb una actitud de curiositat i respecte i participar, gradualment, en activitats socials i culturals", al mateix temps que "mostren iniciativa per afrontar situacions de la vida quotidiana, identificar els perills i aprendre a actuar en conseqüència" (Decret 181/2008).

Eix 4. Aprendre a conviure i habitar el món

"La conscienciació per la pertinença social i comunitària, el respecte per la diversitat, el desenvolupament d'habilitats socials, el funcionament participatiu de la institució escolar, el treball en equip, la gestió positiva dels conflictes, el desenvolupament de projectes en comú, afavoreixen la cohesió social i la formació de persones compromeses i solidàries" (Decret 181/2008). Aquest eix està associat al desenvolupament social de l'infant. És a través de la interacció que el menut adquireix la comprensió del món que l'envolta i coneix els seus àmbits d'interès i les seves afinitats en comparar-les amb les dels altres. Progressivament aprèn a resoldre conflictes amb el seu esperit de respecte mutu i d'equitat. L'infant s'identifica amb el seu medi cultural, s'interessa pels altres, s'obre a noves realitats i "conviu en la diversitat, avançant en la relació amb els altres i en la resolució pacífica de conflictes" (Decret 181/2008). Les capacitats d'aquest eix estan relacionades amb les de caràcter personal i social: cooperar, compartir, valorar, participar, respectar la diversitat. Es desenvolupen en el

dia a dia de l'aula i de l'escola a través de diverses situacions: jocs, activitats i projectes del nen. A la sala de psicomotricitat sorgeixen jocs de manera espontània o induïda, que acostumen a ser molt rics en experiències i faciliten a l'infant molta informació. Els nens i les nenes es disfressen amb trossos de roba simbolitzant personatges, es relacionen, respecten o no les normes, comparteixen i també entren en conflicte, expressant els sentiments i posant en joc la seva dimensió afectiva. Es tracta d'aprofitar aquestes situacions que es posen de manifest a la sala de psicomotricitat i d'emprar-les com a punt de partida a l'hora de treballar determinats continguts, ja que construeixen el pensament a partir de les seves vivències, de les idees que manifesten quan juguen (a les famílies, als metges, als mitjans de transport) i de les actituds i normes socials que hi apareixen. Així aprenen a "comportar-se d'acord amb unes pautes de convivència que el portin cap a una autonomia personal, cap a la col·laboració amb el grup i cap a la integració social" (Decret 181/2008).

Reflexions finals

En els primers anys de vida la motricitat juga un paper important en el desenvolupament de les capacitats. És a través del moviment que els infants entren en contacte amb l'entorn i creen les primeres representacions. Els processos d'ensenyament i aprenentatge en aquesta etapa educativa es caracteritzen perquè són globalitzats, interrelacionats, transversals i contextualitzats; el desenvolupament es produeix gràcies a la participació dels infants, juntament amb mestres i companys, en el dia a dia de la vida a classe i l'escola en diferents situacions: jocs, activitats i projectes. L'especificitat de la pràctica psicomotriu confereix a l'espai on es realitza, la sala de psicomotricitat, les característiques que la converteixen en un entorn privilegiat on els petits poden manifestar-se tal com són, actuant amb total llibertat. La sessió de psicomotricitat prepara el cos lliurement, el desperta, li aporta sensacions, emocions i pensaments. Li ofereix la possibilitat d'experimentar habilitats i competències, com el plaer de la conquesta, el plaer de comunicar-se, el plaer de ser i actuar, el plaer de pensar, el plaer de crear... (Vives, 2009).

La persona adulta, en preparar l'espai, els materials i les propostes de joc amb una intencionalitat educativa i oferint la seguretat necessària perquè puguin actuar amb plaer, dona l'oportunitat als infants per fer-se càrrec del

seu fer, per responsabilitzar-se de les seves accions. L'adult fa, en paraules de Mendiara (2005), "una manipulació pedagògica de la circumstància ambiental" per adequar els espais i l'organització dels materials a les necessitats, desitjos i capacitats d'aprenentatge dels nens i nenes, entesos des de la seva globalitat i facilitar el desenvolupament de la seva personalitat.

Aquesta potencialitat educativa de la psicomotricitat ben utilitzada, amb un tipus d'intervenció adreçada a la globalitat de la persona que li permet conèixer-se a si mateixa i al món que l'envolta a través de la seva pròpia experiència, i en coherència amb els plantejaments curriculars, se situa com un dels eixos fonamentals de la metodologia de l'etapa.

Referències:

- Antón, M. (1979). *La psicomotricitat al parvulari*. Barcelona: Laia.
- Decret 181/2008, de 9 setembre, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments d'acord amb el cicle de l'educació infantil. *Diari Oficial Generalitat Catalunya*. núm. 5216 - 16/09/2008.
- Franc, N. (2001). "La intervenció psicomotritz en educació". *Revista Iberoamericana de Psicomotricidad y técnicas corporales*, 1, 5-18.
- Jonnaert, P.; Barrette, J.; Boufrahi, S.; Masciotra, D. (2004). "Chercheur. Contribution critique au développement des programmes d'études: compétences, constructivisme et interdisciplinarité". *Revue des sciences de l'éducation*, Vol. XXX, 3, 667-696.
- Mendiara, J. (2005). *El gozo de hacer psicomotricidad. Curs d' Especialista Universitari en Educació psicomotriu 3a ed.* Universidad Rovira i Virgili. Tarragona [document no publicat].
- Piaget, J. (1947). *La psychologie de l'intelligence*. París: A. Collin.
- Rodríguez, M. (2009). *El nou currículum 0-6 anys*. Curs de Formació Permanent del Centre de Recursos Pedagògics del Tarragonès [CRP Tarragonès].
- Sugrañes, E.; Àngel, M. A. (2007). *La educación psicomotriz (3-8 años)*. Barcelona: Graó.
- Viscarro, I. (2003). *L'educació psicomotriu en l'àmbit escolar. Curs d' Especialista Universitari en Educació Psicomotriu 2a ed.* Universitat Rovira i Virgili. Tarragona [document no publicat].
- Viscarro, I.; Fuguet, J. (1996). "Treballem la psicomotricitat al parvulari". *Revista Comunicació Educativa*, 6, 43-47.
- Vives, I. (2009). *Formació Personal. Curso de Postgrado Especialista Universitari en Intervenció Psicomotriu en l'àmbit educatiu*. 2a ed. Universitat de Girona. [document no publicat].